

Бублик Є. О.

ТРАНСФОРМАЦІЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

В статті проаналізовано динаміку показників вітчизняного кредитного ринку у секторах банківських та небанківських кредитних установ. Проведено оцінку тенденцій та характеристик кредитної діяльності банківських і небанківських кредитних установ, виокремлено ряд проблем кредитного ринку України, що перешкоджають його розвитку та запропоновано шляхи їх вирішення. На підставі проаналізованих даних зроблено висновки щодо можливих напрямів подальшої трансформації вітчизняного кредитного ринку.

Ключові слова: *кредитний ринок, банки, небанківські кредитні установи, інвестиційні кредити, споживчі кредити, ломбарди.*

Бублик Е. А.

ТРАНСФОРМАЦИЯ КРЕДИТНОГО РЫНКА УКРАИНЫ: НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ВЫЗОВЫ

В статье проанализирована динамика показателей отечественного кредитного рынка в секторах банковских и небанковских кредитных учреждений. Проведена оценка тенденций и характеристик кредитной деятельности банковских и небанковских кредитных учреждений, выделены ряд проблем кредитного рынка Украины, препятствующих его развитию и предложены пути их решения. На основании проанализированных данных сделаны выводы относительно возможных направлений дальнейшей трансформации отечественного кредитного рынка.

Ключевые слова: *кредитный рынок, банки, небанковские кредитные учреждения, инвестиционные кредиты, потребительские кредиты, ломбарды.*

TRANSFORMATION OF THE CREDIT MARKET OF UKRAINE: NEW TRENDS AND CHALLENGES

In the article has been made analyze of the dynamics of domestic credit market in the sectors of banking and non-bank credit institutions. There has been made the evaluation of trends and characteristics of the lending activities of banking and non-banking institutions. A circle of problems present in Ukrainian credit market, which are avoid to its normal development has been determined and made propose about possible ways to solve them. Based on the data of analyze there has been made the conclusions about possible directions of further transformation of the credit market of Ukraine.

Key words: credit market, banks, non-bank lending institutions, investment loans, consumer loans, pawnshops.

Постановка проблеми. Під впливом трьох років стагнації, скорочення банківського сектору, девальвації та падіння ділової активності кредитний ринок України демонструє певні тенденції до трансформації. Хоча ознак його повноцінного відновлення поки що не видно, проте стають добре помітними факти зміни структурних параметрів ринку, а також передумови для відходу від притаманної йому у попередніх періодах банкоцентричної моделі.

Метою дослідження є дослідити трансформаційні процеси на кредитному ринку України та виявити наявність ознак зміни його структурних параметрів та перспектив децентралізації ринку.

Виклад основного матеріалу. Як було зазначено вище, з 2014 р. український кредитний ринок знаходиться в стані стагнації. За період 2014 р. – 1 кв. 2017 р. обсяги залишків кредитів виданих підприємствам, скориговані на показник девальвації, скоротились в середньому на 31,4%, домогосподарствам – на 50,1%, а частка проблемної заборгованості за офіційними даними НБУ зросла до 28,2% [1]. Іншими словами нове кредитування банки практично припинили, що, відповідним чином

позначилось на перспективах економічного зростання країни. В той же час сектор небанківського кредитного ринку продемонстрував абсолютно протилежні результати (див. рис.1).

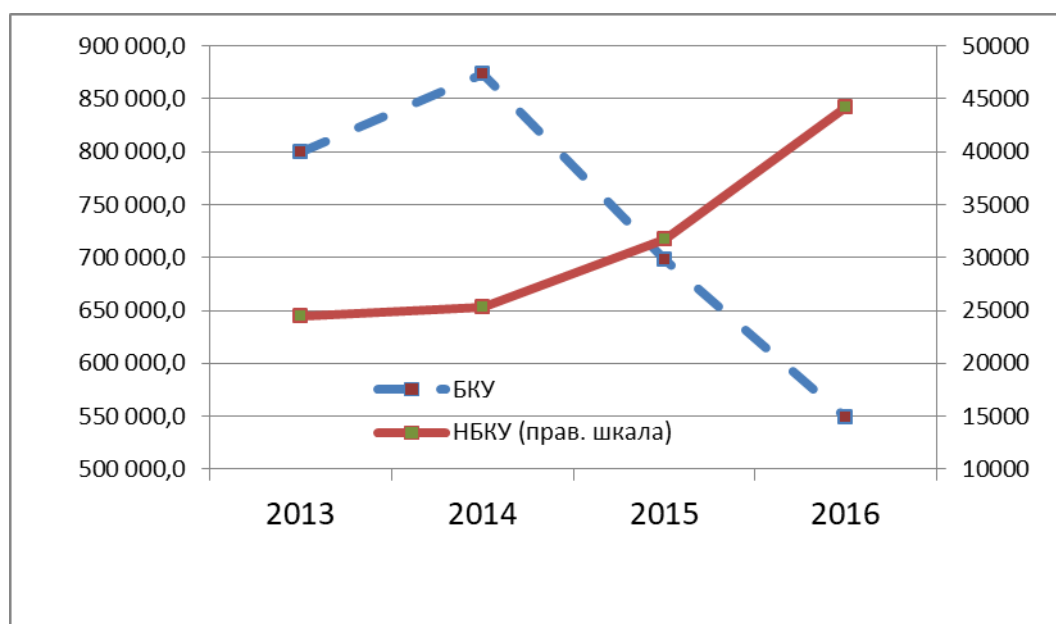

Рис. 1 Загальні обсяги кредитного портфелю у банківських та небанківських кредитних установ, млн. грн

Джерело: статистичні дані НБУ [1] та НКРРФП [2]

Протягом 2014-2016 рр. небанківські кредитні установи (НБКУ) збільшили свої кредитні портфелі у 1,8 рази. Причинами такої активізації кредитування НБКУ зокрема стало те, що банківський сектор зазнав більш потужного удару кризи, внаслідок якого, а також під впливом регуляторної політики НБУ, відбулося скорочення кількості банків з 181 до 93, а їх діючих підрозділів з 19 290 до 10 316 одиниць [1]. Решта банків, що залишилась, на тривалий час практично припинила кредитування. В той же час, в умовах скорочення реальних доходів населення і зростання їх витрат, а також через обмеження доступу до кредиту малих підприємців попит цих категорій позичальників на позикові кошти переважно задовольнявся небанківськими КУ.

Головними причинами припинення кредитування банківськими кредитними установами (БКУ) та тривала його заморозка виступають, на нашу думку, два фактори: недоліки законодавчого регулювання, що

знижують надійність заставного кредитування (особливо іпотечного) і надмірне обтяження банківських балансів проблемною заборгованістю, яку вже дуже довгий час не вдається зменшити (див. рис.2).

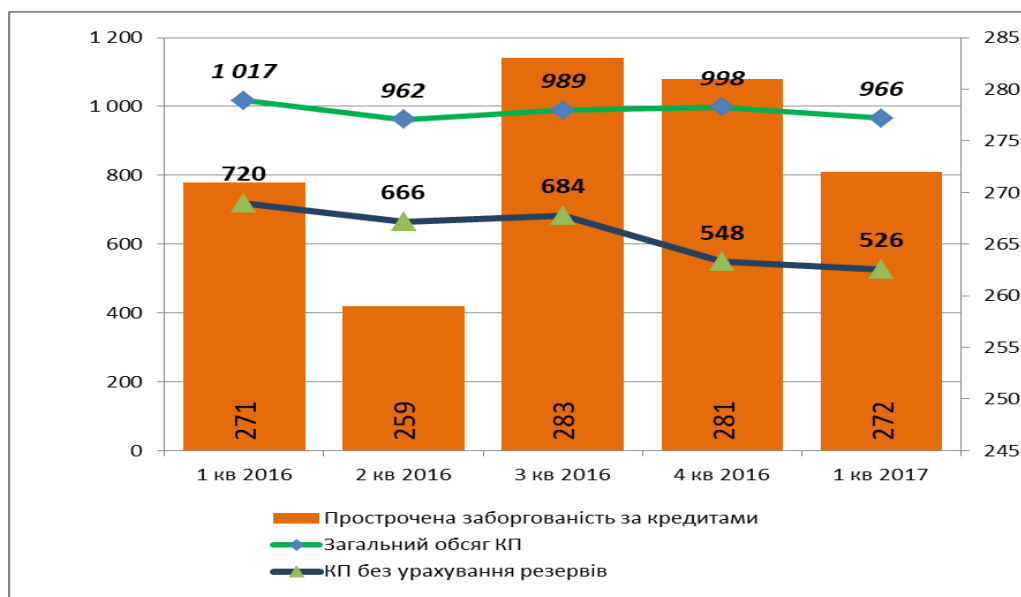

Рис. 2 Співвідношення загального кредитного портфелю банків з недіючими кредитами та нарахованими резервами, млрд. грн.

Джерело: статистичні дані НБУ[1]

Як видно з рисунку 2, не дивлячись на те, що основний удар кризи і процес «очищення» припав на 2014-2015 рр., тенденція до зростання обсягів простроченої заборгованості зберігалась і у 2016 р. Якщо ж звернути увагу на обсяги нарахованих банками резервів за кредитними операціями, то стане видно, що реальні обсяги діючих кредитів продовжили зменшуватись і у 1 кварталі 2017 р.

При цьому, за статистикою НБУ загальний обсяг кредитного портфелю банків з 2014 р. практично не змінився. Факторами зростання обсягів нарахованих резервів в кінці 2016 р. – на початку 2017 р., ймовірно за все, стали: специфічна практика націоналізації Приватбанку та введення в дію Постанови НБУ №357 від 30.06.2016 р., в якій прописано більш жорсткий порядок щодо класифікації простроченої заборгованості та нарахування за нею резервів.

В цих умовах відсутність розвиненого ринку проблемних активів в

Україні, наявні законодавчі і податкові перешкоди щодо списання та продажу проблемних кредитів з балансів банків суттєво знижує потенціал БКУ щодо відновлення кредитування. Особливо це помітно при аналізі динаміки кредитування БКУ домогосподарств (див. рис. 3).

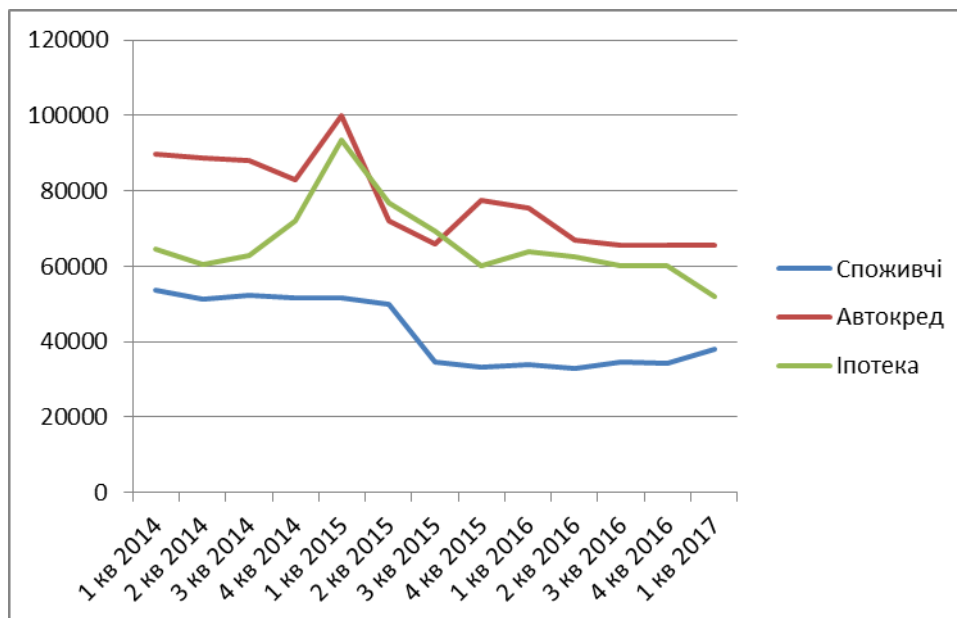

Рис. 3 Динаміка банківського кредитного портфелю фізичних осіб за цільовим призначенням, млн. грн.

Джерело: статистичні дані НБУ[1]

Помітно активне скорочення залишків іпотечних кредитів, що пояснюється їх високою ризикованістю, зумовленою нормативними прогалинами в реалізації предметів іпотеки. Саме неможливість у визначеному законом порядку звернути стягнення та реалізувати предмети застави (іпотеки) є одним з найголовніших факторів, що унеможлиблюють нормальну роботу по кредиторів по поверненню застав. Переважна більшість наявних на вітчизняному ринку кредиторів припинила свою діяльність через неможливість повернення боргів, оскільки чинні Закони України не дозволяють кредитору швидко забрати та реалізувати предмет застави [3, с.52].

Недосконале нормативно-правове забезпечення, що регулює продаж та списання ТА проявляється через складність процесів, неоднозначність норм, наявний мораторій на відчуження заставленої нерухомості, подвійне

оподаткування тощо.

Попри заяви у ЗМІ про активізацію автокредитування, банкам лише вдається підтримувати його обсяги на рівні до якого вони впали у 3 кварталі 2015 р. І лише протягом останнього звітного кварталу помітне поживлення короткострокового споживчого кредитування. В цю статистику не входять карткові кредити, які ймовірно мають більш позитивну динаміку зростання.

До цього слід додати, що строкова структура кредитного портфелю фізосіб залишилась практично незмінною протягом останніх 3-х років. Натомість, строкова структура кредитного портфелю юридичних осіб останнім часом почала трансформуватися в бік довгострокових кредитів (рис.4).

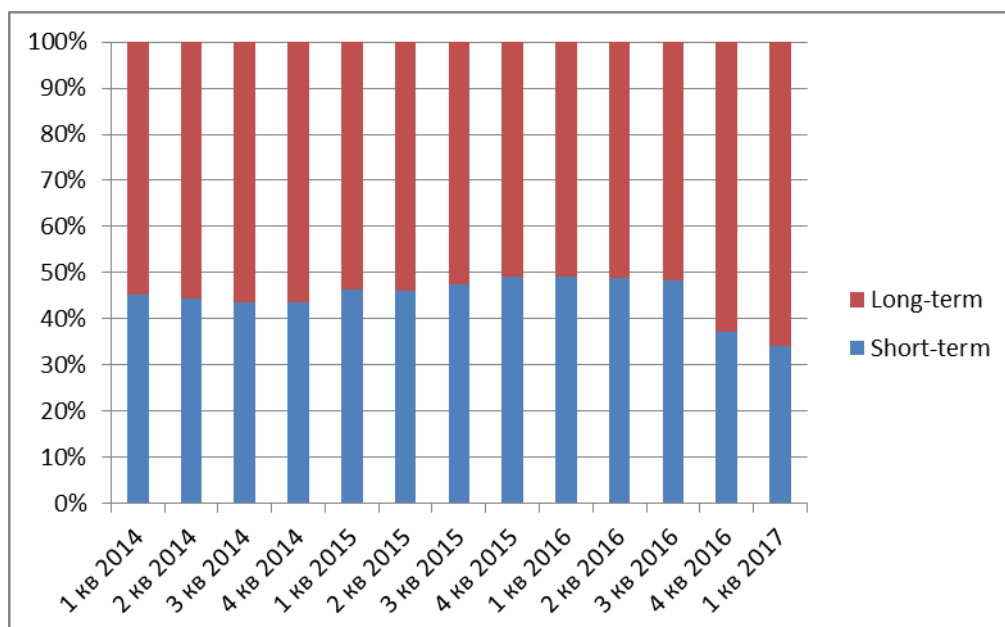

Рис. 4 Динаміка строкової структура банківського кредитного портфелю юросіб, %

Джерело: статистичні дані НБУ[1]

Пояснюється це тим, що банки кредитують юридичних осіб за раніше укладеними довгостроковими кредитними угодами під заставу. Натомість беззаставне короткострокове кредитування підприємств на поповнення обігових коштів проводиться обмежено.

Важливим моментом, на який потрібно звернути увагу є те, що банки активно намагаються впроваджувати плаваючі відсоткові ставки, прив'язані

до індексу UIRD. Це створює позитивні перспективи для хеджування ризиків на кредитному ринку. Що стосується цільової структури кредитного портфелю юридичних осіб БКУ, то тут спостерігається досить характерна ситуація, яку можна віднести до наочних ознак існування «нової нормальності» (див. рис. 5).

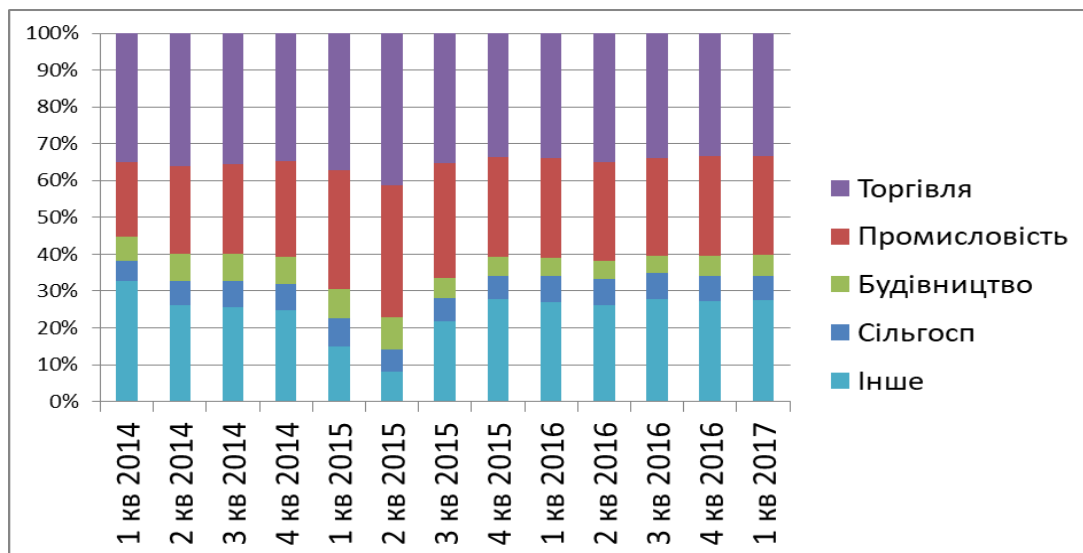

Рис. 5 Динаміка цільової структури банківського кредитування юросіб, %

Джерело: статистичні дані НБУ [1]

Мова йде про те, що за 3 роки, попри серйозні факторні зрушення на внутрішніх і зовнішніх ринках (девальвація гривні, падіння цін на сировинні товари, відкриття європейських ринків тощо) спостерігається статус-кво у розподілі основних споживачів кредитів на банківському ринку для юридичних осіб. Не помітно ані зростання обсягів кредитування експортерів, ні сільгоспвиробників. Такий незмінний стан розподілу кредитних ресурсів слід охарактеризувати як ознаки впливу «нової нормальності» в умовах тривалої невизначеності.

За останніми фінансовими звітами великих банків за 2015-2016 рр., вони співпрацюючи з одним-двома десятками великих підприємств, дещо збільшили обсяги кредитування підприємств транспортної, харчової, хімічної та металургійної промисловості, а також сфери торгівлі та енергетики. Проте, не дивлячись на це, більшість БКУ продемонстрували суттєве скорочення кредитних портфелів. Беручи до уваги обмежене зростання споживчого

кредитування фізосіб, на яке банки почали орієнтуватись не так давно стає зрозуміло в чому причина такого зростання кредитних портфелів НБКУ.

НБКУ на українському ринку можна умовно поділити за цільовим спрямуванням кредитів на дві групи: ті, що кредитують на інвестиційні цілі, і такі, що кредитують споживчі потреби. До початку кризи більшу частку ринку становили НБКУ, які кредитували переважно на інвестиційні цілі. До таких НБКУ належать: кредитні спілки, лізингодавці та юридичні особи публічного права.

В умовах кризи у сегменті НБКУ, які надавали кредити на інвестиційні потреби, склалась ситуація подібна до банківського сектору – за винятком лізингодавців, що активізувались протягом 2016-2017 рр. Водночас протилежні тенденції помітні у сегменті НБКУ, що спеціалізуються на короткостроковому споживчому кредитуванні: ломбарди, інші кредитні установи та фінансові компанії істотно наростили свої портфелі короткострокових кредитів. Наочно характеристики діяльності НБКУ показано на рис. 6.

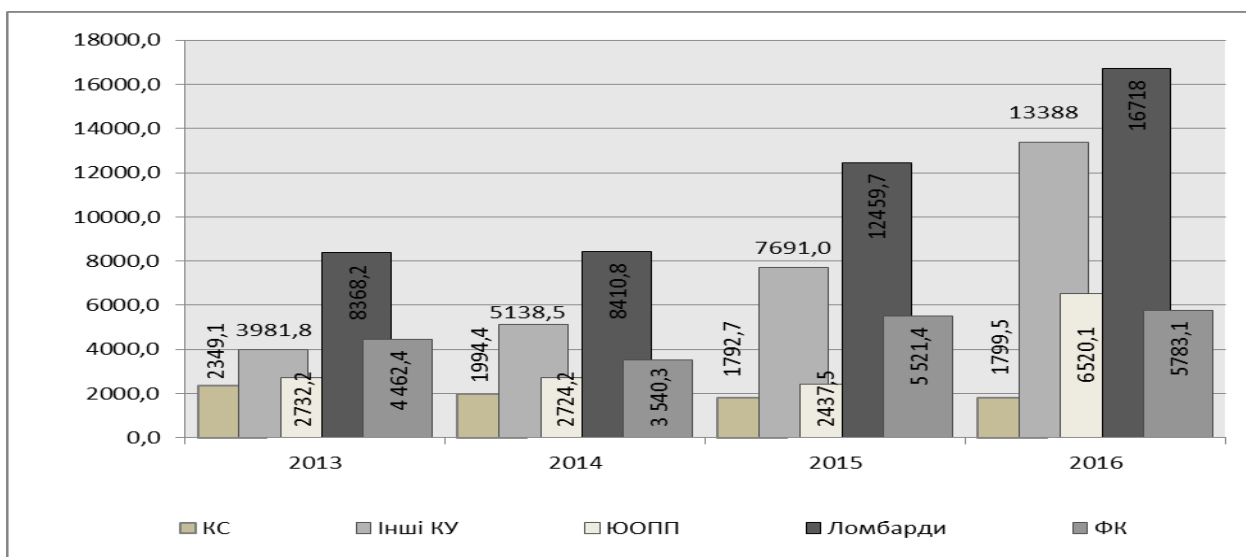

Рис. 6 Динаміка залишків кредитів на рахунках небанківських КУ, млн. грн.

Джерело: статистичні дані НКРРФП [2]

До цього слід додати, що сектор також активно надає й інші фінансові послуги. Так, крім надання споживчих кредитів, обсяги факторингових

операцій НБФУ за 2016 р. склали 16,9 млрд грн, обсяги залучених коштів ФФБ 2016 р. – 27,6 млрд грн., портфель лізингових договорів на кінець 2016 р. склав 23,2 млрд грн [2]. Втім найбільшого розвитку в цьому сегменті отримало все ж споживче кредитування. Ознаки потенційного буму короткострокового споживчого та особливо кредитування під заробітну плату стають ще більш наочними, якщо звернути увагу на сегмент НБКУ (див. рис. 7).

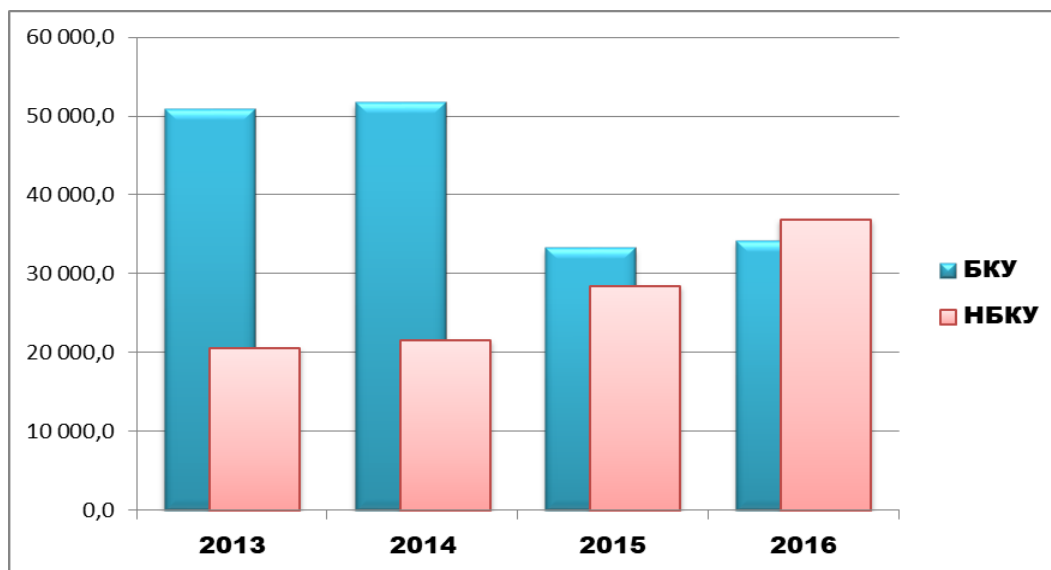

Рис. 7 Порівняння обсягів короткострокового споживчого кредитування БКУ та НБКУ, млн. грн.

Джерело: статистичні дані НБУ [1] та НКРРФП [2]

Тобто, за останніми даними, на кінець 2016 р. обсяги споживчих кредитів наданих НБКУ перевищує такі ж обсяги банківських кредитів. Таке зміцнення небанківського сектору кредитного ринку та суттєве зростання кредитного портфелю фізичних осіб у небанківському секторі дає підстави говорити про ознаки відходу від банко центричної моделі фінансового ринку і має як позитивні так і негативні наслідки. До позитивних слід віднести розвиток конкурентних основ функціонування ринку. НБКУ потенційно здатні швидше та дешевше задовольняти потреби дрібних позичальників.

Серед негативних слід відзначити слабку транспарентність та врегульованість ринку, що спонукає до поширення шахрайства. Також слід відзначити надмірний рівень відсоткових ставок за кредитами ломбардів –

189,2% у 2016 р. та інших кредитних установ – 238,3%, що створюють для фінансово неосвічених позичальників ризик потрапляння у кредитну залежність [2]. Таке кредитування здійснює і негативний вплив на економіку, оскільки замість розширення платоспроможного попиту на ринку навпаки його звужує, відволікаючи значну частку доходів домогосподарств на обслуговування отриманих кредитів [4].

Висновки. В умовах наявних деформацій кредитного ринку, скорочення банківського кредитного портфеля і водночас великого незадоволеного попиту на кредити стає помітною тенденція до збільшення обсягів кредитів, наданих НБКУ. Наявність даної тенденції свідчить про початок трансформації вітчизняної банкоцентричної моделі кредитного ринку до більш ринкової, в рамках якої НБКУ становитимуть більш вагому частку кредитного ринку.

Помітне замороження ситуації з кредитуванням виробничого сектору та структурне зміщення банківського кредитного ринку у бік бланкового споживчого кредитування фізосіб та обслуговування діючих кредитних ліній юросіб. Початок відновлення інвестиційного кредитування потребує вирішення законодавчих проблем звернення стягнення на предмети застави та спрощення процедур реалізації проблемних активів.

Зміцнення небанківського сектору кредитного ринку та суттєве зростання кредитного портфелю фізичних осіб у небанківському секторі вимагає підвищеної уваги з боку регулятора з метою зменшення ризиків шахрайства нормативного обмеження максимального розміру відсоткових ставок та підвищення транспарентності даного сегменту вітчизняного кредитного ринку.

Список використаних джерел

1. Статистичні дані фінансової звітності банків України, НБУ [Електронний ресурс] – Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
2. Огляд ринків кредитної кооперації, послуг ломбардів та фінансових

компаній, НКРРФП [Електронний ресурс] – Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>

3. Бублик Є. Макроекономічні та інституційні передумови відновлення іпотечного ринку України. Економіка і прогнозування. 2014. №3. С.41–56.

4. Приходько А. Потреб кредиты: стоит ли ждать нового бума. Лига. Финансы. [Електронний ресурс] – Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://finance.liga.net/banks/2016/11/24/opinion/50714.htm>

Бублик Євген Олександрович – к.е.н., старший науковий співробітник відділу грошово-кредитних відносин ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».